

Måsar och trutar på Mäläröarna

Urpo Könnömäki

Foton: Göran Forsberg

Måsfåglar har länge varit drabbade av ett visst ointresse från oss fågelskådare, trots – eller kanske just på grund av – att många arter är allmänt förekommande och ofta finns i närheten av människan. På Mäläröarna häckar fem arter och vi ser ibland ytterligare två. Här ges en beskrivning av denna artgrupp.

Inledning

En bidragande orsak till att vi visat måsfåglarna ett visst ointresse är att de varit svåra att art- och åldersbestämma. Även om svårigheterna kvarstår har såväl intresset som kunskaperna ökat betydligt och måsfåglarna får idag den uppmärksamhet som dessa spännande fåglar verkligen förtjänar.

Grunden åtminstone för mitt ökande intresse kan i mångt och mycket tillskrivas Peter J. Grant's bokklassiker, *Gulls a guide to identification*. Numera finns det bra litteratur på svenska som beskriver arternas alla dräkter, se t.ex. *Fågelguiden*.

På Mäläröarna har det genom åren setts sju olika arter av måsfåglar, fem som häckar och två under flyttning. Jag tar då inte upp de på senare år beskrivna raserna/arterna som är nära släktingar till gråtrut. Se istället till exempel presentationer av medelhavstrutar och kaspiska trutar i *Fåglar i Stockholmstrakten 2010*.

Gemensamma drag

Ytligt sett påminner måsfåglarna mest om de närbesläktade tärnorna. De är dock kraftigare byggda, oftast med bredare vingar med mera rundade vingpetsar. Vingarna är långa och förhållandevis smala och stjärten oftast bred, solfjäderformad då den spänns

ut och rektangulär med rak bakkant under aktiv flykt, men undantag finns. Fjäderdräkten är hos de flesta arterna mestadels ljus, med vit kropp, gråtonade vingar och rygg och med svart vingpets. Några arter har dock svartare vingovansidor och främst ungfågeldräkterna är oftast mörkt brunmönstrade, både på ovansida och på kropp. Dräkten är lika för bägge könen hos samtliga arter, men skillnader i storlek mellan könen förekommer. De är mycket goda flygare.

Artvis genomgång

Fiskmåsar *Larus canus* häckar i Nordeuropa och i norra Ryssland och övervintrar i Nordväst-europas kustområden. Den har en längd på 40–46 cm och vingspann på 100–115 cm. Fiskmåsen är tydligt större än skratmåsen, men samtidigt klart mindre än den i dräkten mycket snarlika gråtruten. Den har en lättare och elegantare flykt än gråtrutens mer långsamma, kraftfulla och målmedvetna. På sträck bildar fiskmåsen flockar, ofta bestående av löst sammanhållna band – antingen artrena eller tillsammans med till exempel gråtrut eller skratmåsar. Dess läten har en speciell ”fiskmåsklang”, vanliga läten i repertoaren är ett nasalt ”keau” och ett utdraget, gällt ”gliuu”, varnar med envetet upprepade ”gliu-gliu-gliu”.

Fiskmåsen lever av fisk och vattenlevande djur liksom insekter, mask, mera sällan på fågelägg och ungar. Den ses ofta tillsammans med skrattmåsar på nyplöjda åkrar. På våren anländer den tidigt och övervintrar allmänt i södra Skandinavien. Huvuddelen flyttar dock till västra och sydvästra Europa i juli – november, juvenila först och adulta med topp så sent som i oktober.

Fiskmåsen häckar i kommunen utspridda mest i enstaka par på öar och skär, främst i Mälaren. Efter häckningen ses ofta flockar av fiskmåsplocka mask på åkrarna.

Skrattmåsar *Larus ridibundus* är allmänt förekommande i stora delar av Europa; som häckfågel i norra, mellersta och delar av södra Europa och som övervintrar från södra Skandinavien ner till Medelhavsområdet. Arten förekommer i såväl insjöar som längst kusterna. Den har en längd på 35–39 cm och ett vingspann på 86–99 cm. Den är en liten mås, mindre än fiskmåsen men större än dvärgmåsen. I alla dräkter är den lätt att i flykten känna igen på vingens vita framkant och handpennornas svarta spetsar, undertill är vingen mörkgrå med smalare vit framkant. Skrattmåsen ses allmänt vid olika sötvatten, havsstränder, på odlad mark, ofta tillsammans med fiskmåsar på nyplöjda åkrar, inne i städernas hamnar osv. Den häckar kolonivis, ofta då i stort antal framför allt i vassjöar och på öar

och kärr vid kusten, men har minskat starkt på senare år. Lätena är mycket karaktäristiska men svåra att texta, bl.a. ett nasalt melodiskt ”auhr”, intill kolonier oftast skråniga och påträngande, skorrande. Arten är flyttfågel i norra Skandinavien, juvenila drar söderut redan i juli – augusti, adulta i september – oktober.

På slutet av 1950-talet fanns länets största skrattmåskoloni i södra delen av Svartsjövikens. Vi hade stora förhoppningar om att skrattmåsar skulle återvända efter restaureringen av viken men tyvärr har bara enstaka skrattmåsar försökt att häcka. Orsaken är troligen att näringsunderlaget, med dagens jordbruk utan plöjd träda och slutna avfallshandtering, är för dåligt för uppfödning av ungar. Skrattmåsar skrän i början av april är dock fortfarande ett av de mest välbekanta vårtecknen. Det finns enstaka och mindre grupperingar av häckande skrattmåsar runt om i kommunen men sällan några kolonier. Den närmaste stora kolonin finns vid Säbysjön på Järvafältet.

Dvärgmåsar *Larus minutus* är klart mindre än skrattmåsar med lättare och spänstigare flykt. Den tar insekter på och över vattenytan likt svarttärnan. Arten häckar i sötvatten i Norrland och i nordöstra Europa. Den övervintrar längs Västeuropas kuster samt i Medelhavet. Måsen uppträder ibland långt ute på öppet hav, framför allt under flyttning. Den har en längd på 24–28 cm, vingspann på 62–69 cm. Dvärgmåsar är världens minsta mås, i mått mätt till och med aningen mindre än en fisktärna. Den går ofta lätt att artbestämma endast med ledning av storleken. Lätena är karaktäristiska, ett upprepat, hårt tärnlikt ”kjeck”, ofta som ”kiek-kjeck-kjeck” eller ett nasalt ”euv”, ungfåglar lite strävt, raspigt ”eähh” och spelar

med rödspovslika gnälliga ”ke-veu, ke-veu, ke-veu”. Fågeln häckar vid grunda, ofta vegetationsrika sjöar och träsk. Merparten juvenila flyttar i slutet av juli – augusti, medan adulta har sin sträcktopp i oktober – november.

På Mäläröarna ses varje år främst på sommarens några enstaka individer, troligen yngre men utfärgade fåglar och oftast på de stora fjärdarna. Det finns inga kända häckningar i kommunen.

Gråtrut *Larus argentatus* är en av Västeuropas vanligaste måsfåglar. Den häckar och övervintrar i Skandinavien och omkring de danska öarna. Arten finns också på Brittiska öarna, Island och längs den Västeuropeiska kusten ner till Biscayabukten. Den har en längd på 54–60 cm, vingspann 123–148 cm. Arten är något större än silltruten och oftast märkbart mindre än havstruten. Fiskmåsen har snarlik dräkt, men är klart mindre än gråtruten. Kroppens tyngdpunkt ligger oftast lite längre fram mot bröstet än hos silltruten. Den har ett smäckrare huvudparti, mindre näbb och smalare vingar än havstruten. Gråtruten når i princip adult dräkt från sin fjärde vinter. Dess läten är varierat korta eller utdragna djupröstade ”auo”, varnar med skrockande ”ag-ag-ag”. Den är allmän vid de flesta kuster och större insjöar, häckar ofta kolonivis på öar. Arten födosöker ofta på sop-

tippar och är allätare men stapelfödan är fisk och mask från åkrar. Den kan vara besvärlig mot andra sjöfåglars ägg och ungar.

Gråtruten och fiskmåsen är de vanligaste häckande måsfåglarna på Mäläröarna. Även vintertid finns flera gråtrutar kvar. De behöver tillgång till öppet vatten, vilket erbjuds till exempel vid färjelägena.

Silltrut *Larus fuscus* häckar med tre olika raser i Västeuropas kustområden. Vår ras i Östersjön (*fuscus*) flyttar till Svarta havet och många vidare ner till centrala Afrika. Den har en längd på 48–56 cm, vingspann 117–134 cm och är alltså något mindre än gråtruten och klart mindre än havstruten. I flykten ser den smalare och spensligare än havstrut, med mindre näbb och gula till gulorange ben. Unga silltrutar skiljer sig under första levnadsåret från gråtrut p.g.a. enhetligt mörka vingpennor utan gråtrutens ljusa ”fönster” på de inre handpennorna, mer mörkt på stjärten och allmänt mörkare helhetsintryck. Lätet erinrar om övriga trutars, är lägre men snabbare än gråtrutens. Silltruten är en äkta flyttfågel som försvinner i september och kommer åter i slutet av april. Dess vanor liknar gråtrutens men den häckar mer lokalt i större kolonier och söker ofta föda på fält och åkrar.

På Mäläröarna finns inga kolonier och häckningar är relativt sällsynt förekommande.

Varje år finns det några silltrutar som har utsiktspunkter på lyktstolpar på Nockeby- och Drottningholmsbroarna.

Havstrut *Larus marinus* förekommer allmänt i de norra delarna av Europa, samt i Storbritannien och på den franska Atlantkusten. Den övervintrar i Danmark och längs Nordsjön ner till Engelska kanalen. Arten är utpräglat havslevande men förekommer även i våra större insjöar. Den har en längd på 61–74 cm, vingspann 144–166 cm. Den är Europas största måsfågel, men vissa vittrutar kan nå upp i samma storlek. Havstruten är tydligt större än silltruten, vilken är den andra av trutarna med svarta vingöversidor i adult dräkt. Havstruten har grårosa ben och påfallande kraftig näbb. Låtet är djupare, i klang med gråtrutens. Häckar allmänt till sparsamt utmed kusten och i vissa större insjöar, oftast i enstaka par men lokalt i kolonier och nästan alltid på öar och skär. Den är en utpräglad stannfågel.

Arten finns glest häckande på Mälarsjöarna, främst ute på skären i större fjärdarna.

Vittrut *Larus hyperboreus* är en arktisk art, som häckar cirkumpolärt i Norra Ishavet. Den kan förekomma året runt i nordligaste Norge (endast enstaka sommardag, då främst yngre fåglar). Arten noteras sällsynt men regelbundet i resten av Skandinavien, främst under vinter och vår (december – maj). Den ses även sällsynt i inlandet. Arten har en längd på 63–68 cm, vingspann 138–158 cm och är en av områdets största trutar – de största närmar sig havstruten i storlek.

Vittruten har observerats ett par gånger på Mälarsjöarna. Arten kan förväxlas med vitvingad trut som är mindre och den har ännu inte setts i vårt område.

Ung vittrut

Litteratur

- Blomdahl, A, Breife, B & Holmström, N. 2003. Sjöfågelguiden. Hong Kong. Kina.
- Grant, P. J. 1997. Gulls – a guide to identification. Princeton University Press.
- Jonsson, L. 1993. Fåglar i Europa. Turhout.
- Larsson, H. 2010. Kaspisk trut på besök. FiSt nr 2.
- Mullarny, K, Svensson, L & Zetterström D. 1999. Fågelguiden. Vicenza.
- Simonsson, P. & Eriksson, A. 2010. Första medelhavstruten i rapportområdet. FiSt nr 3.